

Halil Rıfat Paşa'nın Sivas-Hasan Çelebi Yol Güzergâhı Üzerindeki Bayındırlık Faaliyetleri

Sultan Murat TOPÇU*

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yer alan yol şebekeleri daha önceki dönemlerde oluşturulmuştur. Osmanlılar mevcut yol ağını XIX. yüzyıla kadar herhangi bir değişiklik yapmadan kullanmışlardır. Ancak XIX. yüzyılla birlikte özellikle Avrupa'da yeni yol şebekelerinin oluşturulması ve var olan yolların yeniden ıslah edilmesi yönündeki çalışmalar, Osmanlı tarafından da takip edilmiş ve bu yönde Osmanlı topraklarından geçen yol ağlarının yeniden ıslah edilmesine çaba harcanmıştır. Bu hususta 1858 ve 1869 tarihlerinde yayınlanan iki adet nizamname ile bina ve yol yapımları çağdaş kurallara bağlanmıştır. Dönem bürokratları devletin yayınladığı olduğu bu nizamnameleri dikkate alarak yönetimleri altında bulunan vilayetlerin diğer vilayetlerle olan bağlantı yollarını yeniden düzenleme ve ıslah etmek için projeler hazırlamışlardır. Bu dönem bürokratları arasında bayındırlık faaliyetleri ile öne çıkan en önemli isimlerden birisi de Halil Rıfat Paşa'dır.

Devletçi kişiliği ve imar alanındaki hizmetleri ile ön plana çıkan Halil Rıfat Paşa (1827-1901), Osmanlı bürokrasisinde sadrazamlık makamına kadar yükselmiş olmakla birlikte, asıl ününü ise Sivas Valiliği döneminde elde etmiştir. 1882 yılında atandığı Sivas Valiliği görevi esnasında (1882-1885), Sivas vilayeti dâhilinde pek çok bayındırlık faaliyetinde bulunmuştur. Vilayetin diğer vilayetlerle olan bağlantı yollarının ıslahı için yoğun çaba gösteren Paşa, bu yollar üzerinde çok sayıda köprü ve menfez inşa ettirmiştir.

Bu çalışmada; Halil Rıfat Paşa'nın Sivas'tan Malatya Sancağı hududuna kadarki (Hasan Çelebi) yol güzergâhı üzerinde girişmiş olduğu imar faaliyetleri üzerinde durulacaktır. H. 1302/M.1885 tarihli salnamede Samsun'dan Hasan Çelebi'ye kadar uzanan 410 km uzunluğundaki yol üzerinde 314 köprü ve 829 menfez inşa ettirildiği belirtilmektedir. Bu yolun Sivas'tan Hasan Çelebi hududuna kadar olan 122 km'lik kısmının inşasına 19 Mayıs 1883 tarihinde başlanmış ve 18 Ağustos 1883 tarihinde tamamlanmıştır. Günümüzde Halil Rıfat Paşa'nın dönemi ve icraatları üzerine yapılmış birçok bilimsel çalışma bulunmasına karşın, Paşa'nın uygulamış olduğu projelerin mevcut durumları hakkında herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma ile belge ve kaynaklardan elde edilen bilgiler ilk defa saha çalışması ile birleştirilerek bilim dünyasına sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Halil Rıfat Paşa, Sivas, Hasan Çelebi, Yol Ağı, Köprü

* Erciyes Üniversitesi, stopcu@erciyes.edu.tr

* Bu çalışmanın hazırlanması aşamasında büyük katkıları gördüğüm, Sivas Karayolları 16. Bölge Müdürlüğü Destek Hizmetleri Şube Müdürlüğü'nden Şef Erdal UĞURLU Bey, Sanat Yapıları Baş Mühendisi Ali Osman AĞAOĞLU Bey ve Taşınmazlar Baş Mühendisliğinden Ayşegül GÖRÜŞÜK Hanımefendiye müteşekkirim.

The Public Works of Halil Rıfat Paşa on Sivas-Hasan Çelebi Route

Sultan Murat TOPÇU*

ABSTRACT

The road networks within the borders of The Ottoman Empire were generated in the previous periods. The Ottomans used the existing road network without any changes until the 19th century. However, in the 19th century, the construction of the new road networks and the improvements of the existing ones particularly in Europe were observed by The Ottoman Empire and efforts to improve the road network in the Empire were made. In this respect, modern rules related to construction of buildings and roads were established with two regulations issued in 1858 and 1869. The bureaucrats of this period had projects prepared for the reformation and improvement of the connection roads between the provinces under their administrations to others within the terms of these regulations. Among the bureaucrats of this period, Halil Rıfat Paşa was a prominent one due to his public works.

Although Halil Rıfat Paşa was a prominent figure with his statist approach and public works rising up to the office of grand vizier in the Ottoman bureaucracy, he acquired his reputation when he was the governor of Sivas. After his induction in 1882, he was engaged in many public works in Sivas during his governorship (1882-1885). In his vigorous efforts to improve the connection roads from Sivas to other provinces, he had a great number of bridges and culverts built.

In this study, the construction works of Halil Rıfat Paşa on the road between Sivas and Hasan Çelebi (the border of the sanjak of Malatya) will be discussed. In the yearbook of 1302 AH/1885 CE, it was indicated that 314 bridges and 829 culverts were built on the 410 kilometre-long road between Samsun and Hasan Çelebi. The construction of the section of this road from Sivas to the border of Hasan Çelebi, 122 kilometre-long, was started on 19 May 1883 and completed on 18 August 1883. Despite of various scientific works about the period of Halil Rıfat Paşa and his works, there is not any scientific study about current state of his projects. In this study, the information from the documents and sources combined with the filed work will be presented to the world of science for the first time.

Keywords: Ottoman, Halil Rıfat Pasha, Sivas, Road Network, Bridge

I.GİRİŞ

Anadolu'nun Avrupa, Asya ve Ortadoğu ile olan bağlantısı, bu topraklar üzerinden geçen yol ağlarını tarihi süreç boyunca önemli kılmıştır. Ağırlıklı olarak Hitit dönemi ile başlayan yol ağı inşa süreci zirve noktasına Romalılarca ulaştırılmış ve sonraki dönemlerde gerekli bağlantı yolları yapılarak bu ağ daha da genişletilmiştir (Sevin, 2007, 5-13). Bizans dönemi Anadolu'sunun karışıklıklarla dolu siyasi ortamı her ne kadar Anadolu yol ağının güvenliğini etkilemiş olsa bile, Selçuklularla birlikte yeni ana yolların tanzim edilmiş olması, Anadolu'yu yeniden uluslararası bir geçiş güzergâhı haline getirmiştir (Tuncer, 2007, 24-36). Yol üzerinde inşa edilmiş olan ribat ve kervansaraylarla Anadolu'dan geçen yol ağları daha güvenilir bir hal almıştır (Yavuz, 2006, 435). XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar bu ana yol ağının neredeyse hiç değişmeden kullanıldığı anlaşılmaktadır. Osmanlı'nın Anadolu üzerine mutlak hâkimiyetini sağladığı XVI. yüzyılla birlikte özellikle stratejik önem kazanan Anadolu yol ağı üç ana güzergâhla Asya ve Ortadoğu'yla olan bağını devam ettirmiştir. Anadolu sağ, orta ve sol kol olarak adlandırılan bu ana yollar üzerinde güvenlik maksatlı olarak menzil külliyesi inşa edilerek, bu güzergâhlar şenlendirilmeye çalışılmıştır (Müderrişoğlu, 1999, 378). Özellikle IV. Murat zamanında düzenlenen doğu seferleri ile bu güzergâh devlet bürokratlarının katkıları ile yeniden işler hale getirilmiştir.

Her ne kadar ıslah noktasında bir takım çalışmalar yapılmış olsa bile bu çalışmalar hep mevcut yollar üzerinde yoğunlaşmıştır. Anadolu kentlerinin diğer kentlerle olan bağlantı yolları bu faaliyetlerden pek fazla pay alamamıştır. Ancak XIX. yüzyılla birlikte özellikle Avrupada yeni yol şebekelerinin oluşturulması ve var olan yolların yeniden ıslah edilmesi yönündeki çalışmalar, Osmanlı tarafından da takip edilmiş ve bu yönde Osmanlı topraklarından geçen yol ağlarının yeniden ıslah edilmesine çaba harcanmıştır (Çadırcı, 1991, 153). Bu hususta 1858 ve 1869 tarihlerinde yayınlanan iki adet nizamname ile bina ve yol yapımları çağdaş kurallara bağlanmıştır (Çadırcı, 1991, 154). Dönem bürokratları bu nizamnameleri dikkate alarak yönetimleri altında bulunan vilayetlerin diğer vilayetlerle olan bağlantı yollarını yeniden düzenleme ve ıslah etmek için projeler hazırlamışlardır. Bu dönem bürokratları arasında bayındırlık faaliyetleri ile öne çıkan en önemli isimlerden birisi Halil Rifat Paşa'dır.

Serez'in Lika köyünde doğan Halil Rifat Paşa, 1844 tarihinde Serez tahrirat kaleminde başladığı bürokratik yaşantısında bir çok mevkide görev aldıktan sonra 1876'da vezir rütbesiyle Tuna valiliğine tayin edildi. Ardından sırasıyla Halep, Kosova, Selanik (1878) valiliği yaptı. 1880 yılında Selanik'te yaşanan sıkıntılardan dolayı görevinden istifa etti. Aynı yıl Umur-u Nafia Komisyonu üyesi olarak görevlendirildi. 1882 yılında Sivas Valisi olarak tayin edildi. 1885 Aydın, 1886'da Bağdat valiliklerinde bulundu. 1887'de Manastır, 1889'da ikinci defa Aydın valilikleri görevine atandı. 1891'de Dâhiliye Nazırlığına getirildi. 7 Kasım 1895'te sadrazamlık makamına getirildi. 9 Kasım 1901'de vefat etti (Çetin, 1997, 327).

Yukarıda kısaca özgeçmişi hakkında bilgi verilen Halil Rifat Paşa'nın, bürokratik yaşamı boyunca isminden en fazla söz ettirdiği görev yeri Sivas'tır. Sivas Valisi olarak atanmadan önce yaklaşık iki yıl boyunca Umur-u Nafia Komisyonu üyeliği görevinde bulunmuş olması, Paşanın Sivas'taki bayındırlık faaliyetlerini etkilemiş olmalıdır (Biol, 2009,96).

Günümüzde Halil Rifat Paşa hakkında yapılmış birçok bilimsel çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar Paşa'nın siyasi faaliyetleri üzerine yoğunlaşmış olmakla beraber, bayındırlık alanındaki faaliyetleri kısa bilgilerle geçilmişlerdir. Kaynak ve belgelerde yer alan Halil Rifat Paşa'nın bayındırlık faaliyetleri ile ilgili bilgilerin yapılacak olan saha çalışmaları ile yerlerinde tespit edilerek değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışma; yukarıda bahsedilen eksikliğin giderilmesi adına, tarafımızca düşünülen uzun soluklu bir çalışmanın, bir kısmını oluşturmaktadır. Çalışmada sadece Paşa'nın Sivas'tan Malatya Sancağı Hasan Çelebi hududuna kadar olan, tarihi Bağdat Yolu olarak bilinen yol üzerindeki bayındırlık faaliyetleri, tarihi bilgiler ve saha çalışmasında elde edilen tespitlerden hareketle değerlendirilecektir.

2. SİVAS-MALATYA TARİHİ YOL GÜZERGAHI

Sivas ile Malatya arasında uzanan yol ağının eski çağlardan beri kullanıldığı tarihi kaynaklardan anlaşılmaktadır. Malatya'dan Hasan Çelebi'ye kadar gelen yol, buradan Aranıs (Alacahan), Euspoana (Deliktaş), Blandos (Tutmaç)'tan itibaren Kuruçay'ı takip ederek Tecer dağlarını aşır Sivas'a ulaşmaktadır (Eğilmez, 2006, 393). Bu yol güzergâhının Roma ve Bizans dönemlerinde de kullanıldığı bilinmektedir. Bu yol güzergâhının Selçuklular döneminde de aktif bir şekilde kullanıldığı güzergâh üzerine inşa edilmiş olan han ve köprülerden anlaşılmaktadır. XIV- XV. yüzyıllarda da yol özellikle Diyarbakır-Tokat-Samsun bağlantısından dolayı yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Özellikle Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan bu yolun ıslahı için yol üzerinde bir takım imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Osmanlılar döneminde doğu seferleri esnasında, yol güzergâhı üzerinde birçok imar faaliyetinin yapıldığı anlaşılmaktadır. 1637 tarihinde Sultan IV. Murat Revan Seferi dönüşünde bu yol güzergâhını kullanmış ve güzergâh üzerindeki harap olan birçok menzilin ıslahı için yoğun çaba göstermiştir (Sıdkı Paşa, 2006, 86). Bu dönemde yol güzergâhı Hasan Çelebi, Alacahan, Kangal, Değirmen köyü ve oradan da Sivas'a uzanmaktaydı (Hasan Bey-zade Ahmed Paşa, 2004, 1083). Yine Feridun Ahmet Paşa yol güzergâhını Hasan Çelebi, Alacar-han, Kangal, Hasan köyü, Selçuk Hanı ve Sivas olarak belirtmektedir (Feridun Ahmet Paşa, 1274, 410). Halil Rıfat Paşa'nın imar ve ıslah faaliyetlerinde bulunduğu güzergâh yukarıda verilen güzergâhlarla örtüşmektedir. Sivas çıkışında yer alan Eğri Köprü, Kardeşler Tepesi, Körtüzla, Ulaş, Tecer, Deliktaş, Kangal, Yeşildere, Alacahan, Sipahi Koyağı, Akgedik köyü ile Hasan Çelebi sınırına kadar uzanan bu tarihi yol, Tecer köyünün çıkışında çatallanarak, anayol Hasan Çelebi istikametine devam etmekte olup, sağa ayrılan çatal ise Gürün tarafına devam etmektedir (Harita 1-2).

3. HALİL RIFAT PAŞA'NIN SİVAS HASAN ÇELEBİ HUDUDUNA KADAR BAYINDIRLIK FAALİYETLERİ

Halil Rıfat Paşa, Sivas vilayeti valiliğine atandıktan sonra vilayetin diğer vilayetlerle olan bağlantı yollarının ıslah edilmesi için büyük bir faaliyet göstermiştir. Aslında vilayetin bağlantı yollarının inşasına H. 1284-M. 1868 tarihinde başlanılmıştı. Ancak bu tarihten Halil Rıfat Paşa'nın Sivas valiliğine atandığı tarihe kadar, toplamda 185 saat (925 km) olan bağlantı yollarının sadece 11 saatlik (55 km) kısmı inşa edilebilmişti. H. 1297-M.1880 senesinde Sivas vilayeti valiliği görevine başlayan Halil Rıfat Paşa, yolun geri kalan 174 saatlik (870 km) kısmını üç sene gibi bir zaman zarfında tamamlattırmayı başarmıştı (Salname-i Sivas, 1302, 314). İşe öncelikle vilayet sınırları dâhilindeki yerleşim yerlerinin durumlarının tespiti ve yapılması gereken işlerin belirlenmesi ile başlayan Paşa, bu doğrultuda on bir adet tembihname yayınlattırarak, bu tembihnamelerde geçen hususların yönetici ve ahali tarafından dikkate alınmasını sağlamıştır. Özellikle bunlardan üçüncü tembihname de köyler ile kasaba yollarının mevcut durumundan bahsettikten sonra bu yolların hangi köyün toprağında ise o köy ahali tarafından yaptırılması gerektiği belirtilmektedir (Salname-i Sivas, 1302, 320). Eğer yapılacak iş büyük ise bu durumda civar köylerin de bundan sorumlu olması gerektiği üzerinde durulmaktadır (Salname-i Sivas, 1302, 320).

H. 2 ağustos 1299/M. 14 Ağustos 1883 tarihinde sadaret makamına Halil Rıfat Paşa tarafından çekilen telgrafta vilayet yollarının büyük bir kısmının yaptırıldığından bahsedilmektedir. Bu telgrafta özellikle Bağdat Caddesi olarak adlandırılan Trabzon vilayeti ile Ma'mûrat'ül-aziz vilayeti arasında olmak üzere Bağdat Caddesi olarak adlandırılan caddenin, Sivas vilayeti hudutlarından geçen 82 saatlik kısmının mükemmel bir şekilde tamamlattırıldığı müjdelenmektedir. Belgede Samsun hududundan, Hasan Çelebi'ye kadar uzanan bu yolun 409 kilometre uzunluğunda olduğu, Sivas'tan Samsun hududuna kadar olan 287 kilometrelik kısmının geçen sene tamamlattırıldığı belirtilmektedir. Sivas'tan Ma'mûrat'ül-aziz Vilayeti sınırına (Hasan Çelebi Karyesi) kadar 122

kilometrelik kısmının inşasına bu sene H. 19 Mayıs 1299-M. 31 Mayıs 1883 tarihinde başlanıldığı ve bu kısmın inşaatının iki buçuk ayda tamamlatıldığı ifade edilmektedir. Bu yol üzerinde 101 adedinin ayakları kagir üzerleri ahşap, 48 adedi ise tamamen kagir olan toplam 149 adet köprü ve 303 adet menfez olmak üzere toplam da 452 köprü ve menfezin inşa edildiği belirtilmektedir (B.O.A. , İ.D..H, 892/70967). H. 1302 tarihli Sivas Vilayeti Salnamesinde Trabzon vilayeti Samsun kazası hududundan Malatya sancağında Hasan Çelebi karyesi hududuna kadar 410 kilometrelik ve 82 saatlik Bağdat Caddesi olarak adlandırılan yol üzerinde, küçük büyük 314 köprü ve 829 adet menfez ve kasis (kase) yaptırıldığı belirtilmektedir (Salname-i Sivas, 1302, 312).

3.1. SİVAS-HASAN ÇELEBİ HUDUDUNA KADAR YOL GÜZERGÂHININ MEVCUT DURUMU

Yukarıda da belirtildiği üzere Sivas-Hasan Çelebi köyü arasındaki 122 kilometrelik yolun dönemin şartları dikkate alındığında iki buçuk ay gibi kısa bir zamanda tamamlatılmış olması oldukça dikkat çekicidir. Yukarıda bahsedilen belge ve 1302 tarihli Sivas Vilayeti Salnamesinde geçen bilgilerden hareketle, tarafımızca bu yol üzerinde saha çalışması yapılmıştır.

Karayolları 16. Şube Müdürlüğü (Sivas) arşivlerinde yapılan araştırmalarda Cumhuriyet döneminde yeni Malatya-Sivas yolu yapımına 1971 tarihinde başlanıldığı anlaşılmıştır. Bu tarihe kadar eski yolun bağlantı yolu olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle 1973 tarihinde Sivas-Taşlıdere-Ulaş yolunun açılması ve bu yol üzerinde yer alan Çayırağzı Köprüsü'nün inşası ile birlikte Eski Malatya yolu ana güzergâh olmaktan çıkarılmıştır. 1977 yılına kadar tali güzergâh olarak Karayolları ağında gözüken Eski Malatya Yolu, 1983 tarihinde tamamen yol ağından çıkarılmıştır. Bu durum bu yol güzergâhının zamanla unutulmasına sebebiyet vermiştir.

Sivas il merkezinin güneybatısında yer alan Eğri Köprü ile başlayan bu güzergâh Kardeşler Tepesi'nden geçip Körtüzla mevkiine ulaşmaktadır¹. Bu kısma kadar tarafımızca dört adet köprü ve dört adet menfez tespit edilmiştir. Bugün burada bulunan Demir Çelik Fabrikasının önünden geçip devam eden eski yol, Ulaş ilçe merkezine ulaşmaktadır. Bu kısım üzerinde altı adet köprü ve 15 adet menfezin varlığı saptanmıştır. Ulaş'tan sonra eski yol, yeni yola paralel şekilde devam ederek Tecer köyüne ulaşmaktadır. Tarla yolu olarak devam eden bu kısım üzerinde herhangi bir kalıntı ile karşılaşmamıştır. Tecer köyünden sonra eski yol iki yöne ayrılmaktadır. Sağa doğru devam eden yol Gürün'e gitmektedir. Gürün istikametine devam eden yolun yeni Malatya yolu ile birleştiği kısma kadar bir adet köprü ile üç adet menfez tespit edilmiştir. Bu köprü ve menfezlerin daha önce tespit edilenlerle aynı form ve üslupta yapılmış olmaları, Halil Rifat Paşa'nın Gürün istikametindeki yolu da bu kapsamda ıslah ettiğini göstermektedir. Tecer köyü dışında yer alan üç gözlü Tecer Köprüsü'nden geçtikten sonra sola doğru devam eden yol yol konumumuzu teşkil eden yol güzergâhının devamını sağlamaktadır. Bu güzergâh Deliktaş köyüne kadar uzanmaktadır. Bu güzergâh üzerinde tarafımızca iki adet köprü tespit edilmiştir.

Deliktaş köy merkezinden Kangal ilçesine devam eden tarihi yol üzerinde altı adet menfez ve dokuz adet köprü tespit edilmiştir. Kangal ilçesinden sonra eski yol yeni Malatya yolunun büyük oranda altında kalmış vaziyettedir. Kangal'dan Yeşildere köyüne kadar olan kısım üzerinde üç adet köprü ve iki adet menfezin sağlam şekilde günümüze ulaştığı anlaşılmıştır. Yeşildere köyünde yer alan üç gözlü Yeşildere Köprüsü üzerinde ilk defa bir tarih kitabesi ile karşılaşmıştır.

¹ Halil Rifat Paşanın, isteği üzerine Eğri Köprü, Sivas ayanından Kangal Ağası Abdurrahman Paşa tarafından tamir ettirilmiştir (Salname-i Vilayet-i Sivas, 1302, 316). Bu tamirata ait köprü üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Mevcut köprü üzerinde yer alan tamirat kitabesi H. 1217/M.1802 tarihinde Mustafa Paşa Erzincani tarafından yaptırılmış onarıma aittir. (Denizli, Tarihsiz, 156)

Köprü Kitabesinde H. 1317-M. 1899-1900 tarihi yer almaktadır. Bu tarih Yeşildere Köprüsü'nün Halil Rıfat Paşa'nın valiliğinden sonra yaptırıldığını göstermektedir. Dolayısıyla bu köprü konumuzu teşkil eden Halil Rıfat Paşa'nın faaliyetleri kapsamında inşa edilmemiştir.

Köprü Kitabesinde H. 1317-M. 1899-1900 tarihi yer almaktadır. Bu tarih Yeşildere Köprüsü'nün Halil Rıfat Paşa'nın valiliğinden sonra yaptırıldığını göstermektedir. Dolayısıyla bu köprü konumuzu teşkil eden Halil Rıfat Paşa'nın faaliyetleri kapsamında inşa edilmemiştir.

Yeşildere köyünden sonra devam eden eski yol büyük oranda yeni yolun altında kalmış vaziyettedir. Yeşildere köyünden Alacahan'a kadar sadece bir köprü ile karşılaşmıştır. Bu köprü Alacahan merkezinde yer almakta olup, Köprü karayollarının yol genişletmesi esnasında her iki tarafına yapılan beton köprülerin ortasında kalmıştır. Alacacahan'dan sonraki kısımda herhangi bir menfez ile karşılaşmamıştır. Alacahan-Hasan Çelebi arasında Sipahi köyünde iki, Akgedik köyü ve Kötünün Hanı mevkiinde bir ve Hasan Çelebi hududunda bir olmak üzere toplam beş adet köprü ile karşılaşmıştır.

Sivas-Malatya Yol güzergâhı üzerinde yapılan saha çalışmasında eski tarihi yolun büyük oranda mevcut yeni yolun altında kaldığı ve zamanla yapılan genişletme ve yeni yol çalışmaları ile büyük oranda tahribata uğradığı tespit edilmiştir (Harita 3). Eski yol üzerinde tarafımızca 31 adet köprü ve 35 adet menfez ile karşılaşmıştır. Bu köprülerden Yeşildere Köprüsü, üzerinde yer alan inşa kitabesinden hareketle, Halil Rıfat Paşa zamanından sonra yaptırılmıştır. Dolayısıyla Halil Rıfat Paşa'nın sadaret makamına çektiği telgrafta bahsettiği 149 adet köprüden sadece 30 âdetinin ve 303 adet menfezden de sadece 30 âdetinin günümüze ulaştığı bu çalışma ile tespit edilmiştir.

3. 2. MEVCUT KÖPRÜ VE MENFEZLERİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

3. 2. 1. KÖPRÜLER

Çalışma esnasında Halil Rıfat Paşa zamanında inşa edildikleri tespit edilen 30 adet köprü'nün hiç birinin üzerinde inşa kitabeleri ile karşılaşmamıştır. Mevcut köprüleri, ayakları kâgir üzeri ahşap ve tamamen kâgir köprüler olarak iki ana gruba ayırmamız mümkündür.

Ayakları kâgir üzeri ahşap olan ve belgede 101 adet oldukları belirtilen bu köprülerden sadece iki tane köprü ile karşılaşmıştır. Karşılaşılan bu köprülerin de ahşap olan tabliye kısımları kaldırılmış ve tamamen beton tabliyeler yapılarak yenilenmişlerdir. Bu köprülerle Dikilitaş köyü-Kangal arasında karşılaşmıştır.

Tamamen kâgirden yapılan köprüleri de tek gözlü (Foto. 1-5), iki gözlü (Foto.6) ve üç gözlü (Foto. 7) olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür. Bu köprülerden, Fadlum Köprüsü, Tecer I ve Tecer II köprüleri üç gözlü; Akgedik Köprüsü iki gözlü olup diğer köprülerin hepsi tek gözlü köprüler grubuna girmektedir. Tespit edilen köprülerin tabliye kısımları, tempan duvarları, ayaklar, sel yaranlar ve korkulukları tamamen kesme taş malzeme ile inşa edilmişlerdir.

3. 2. 2. MENFEZLER

Tespit edilen menfezlerin çoğunluğu büyük oranda tahribata uğramış vaziyettedir. Özellikle bir çoğunun moloz dolgunun altında kaldığı tespit edilmiştir. Mevcut menfezleri gruplandırmak gerekirse bunları menfez açıklıklarının formuna göre gruplandırmak mümkündür. Tespit edilen menfezlerin beş adeti düz atkılı dikdörtgen formu bir açıklığa sahip iken (Foto. 8), diğer menfezler yuvarlak kemerli açıklıklara sahiptir (Foto. 9).

Menfezler tamamen kesme taşlarla inşa edilmişlerdir. Menfez açıklığını oluşturan kemerler tempan duvarından dışa taşırılmış şekilde belirginleştirilmişlerdir.

SONUÇ

1882-1885 yılları arasında Sivas valiliği yapan Halil Rıfat Paşa bu görev esnasında vilayetin diğer vilayetlerle olan bağlantı yollarının inşası için büyük çaba sarf etmiştir. Yaklaşık dört yıllık bir zaman zarfı içerisinde böyle büyük çaplı bir işin bitirilmiş olması Paşa'nın bu konudaki kararlı tutumunu sergilemektedir. Özellikle yol ağının üzerinde yer alan köy ve diğer yerleşim yerlerinin yol yapımından zorunlu mükellef tutulmuş olmaları elbette bu işin hızla sonlandırılmasında etkili olan diğer bir gerçekliktir.

Bu çalışmada Paşa'nın Sivas-Hasan Çelebi arasındaki tarihi yol güzergahı üzerinde yaptırmış olduğu bayındırlık faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Paşa'nın 149 köprü ve 303 adet menfez yaptırttığını belirttiği bu yol güzergahında, yapılan saha çalışması ile belirtilen bu yapılardan 30 köprü ve 30 menfezin günümüze ulaştığı tespit edilmiştir. Tespit edilen köprülerin bir kısmının bilim dünyasına bilindiği ancak büyük bir çoğunluğundan ise bilim dünyası tarafından haberdar olunmadığı yine bu çalışma ile anlaşılmıştır. Çalışmada tespit edilen menfezlerin ise hiçbir literatürde yer almadığı belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

B.O.A. , İ.D.H, 892/70967

B.O.A., HRT.h/1344

B.O.A., HRT.H/1736

Biol, Nurettin (2009), Halil Rıfat Paşa Dönemi ve İcraatı 1827-1901, Ankara, 2009.

Çadircı, Musa (1991), "Tanzimat Döneminde Kara Yolu Yapımı", Tarih Araştırmaları Dergisi, C.15, S.16, Ankara, s.153-167,

Çetin, Atilla (1997), "Halil Rıfat Paşa", T.DV. İslam Ansiklopedisi, C.15, Ankara, 327-328

Denizli, Hikmet (Tarihsiz), Sivas Anıtları,

Eğilmez, Savaş (2006), "Malazgirt Öncesi Sivas'ın Tarihi Coğrafyası", Selçuklular Döneminde Sivas (29 Ekim- 1 Kasım Sempozyum Bildirileri), Sivas, 2006, s. 393.

Feridun Ahmet Paşa (1274), Mecmua-i Münşeât-ı Feridun Bey, C.II, İstanbul.

Hasan Bey-zade Ahmed Paşa (2004), Hasan Bey-zade Tarihi Metin ve İndeks (1003-1045/1595-1635), C. III, Haz: Şevki Nezih Aykut, Ankara.

Müderrişoğlu, Fatih (1999), "Osmanlı İmparatorluğunda Menzil Yolları ve Menzil Külliyesi", Osmanlı, C.10, Ankara, s.376-383.

Salname-i Vilayet-i Sivas, 1302.

Sevin, Veli (2007), Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I, Ankara.

Sıdkı Paşa (2006), Gazavat-ı Sultan Murad-ı Rabi' (IV. Murad'ın Revan Seferi), Haz: Mehmet Arslan, İstanbul.

Tuncer, Orhan Cezmi (2007), Anadolu Kervan Yolları, Ankara.

Yavuz, Ayşıl (2006), "Kervansaraylar", Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı 2, Ankara, s.435-445.

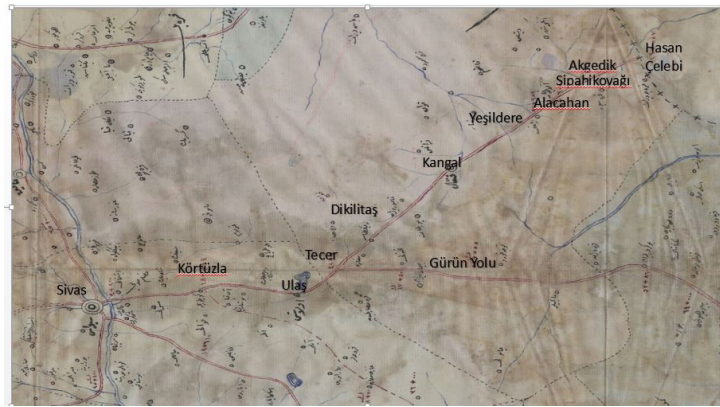
EKLER:

Harita 1. R.1316-M.1900 tarihli Sivas Vilayeti Yolları ile Çevre Vilayetlere Giden Yolların Gösterildiği Harita (B.O.A., HRT.H/1736)

Harita 2. H.1341-M.1922 tarihli Sivas ve Kazalarının Yollarını Gösterir Harita (B.O.A., HRT.h/1344)

Harita 3. Sivas-Hasan Çelebi Yol Ağı

FOTOĞRAFLAR

Sivas-Körtuzla Köprü I

Körtuzla-Ulaş Köprü I

Sivas-Körtuzla Köprü II

Körtuzla-Ulaş Köprü II

Sivas-Körtuzla III

Körtuzla-Ulaş Köprü III (Acısuyun Köprüsü)

Foto. 1- Tek Gözlü Köprüler I

Körtuzla-Ulaş Köprü IV (Ambartarla Köprüsü)

Tecer-Ulaş Yol Ayrımı Tecer III Köprüsü

Körtuzla-Ulaş Köprü V

Akgedik-Kangal I Köprüsü

Körtuzla-Ulaş Köprü VI

Akgedik-Kangal II Köprüsü

Foto. 2- Tek Gözlü Köprüler II

Akgedik-Kangal III Köprüsü

Akgedik-Kangal IV Köprüsü

Akgedik-Kangal V Köprüsü

Akgedik-Kangal VI (Bozarmut Köprüsü)

Akgedik-Kangal VII Köprüsü

Akgedik-Kangal VIII Köprüsü

Foto. 3- Tek Gözlü Köprüler III

Akgedik-Kangal IX Köprüsü

Sipahikoyağı Köprü I

Kangal-Yeşildere Köprü I

Sipahikoyağı Köprü II

Kangal-Yeşildere Köprü II

Foto. 4- Tek Gözlü Köprüler IV

Kötüntün Hanı Köprüsü

Halil Rifat Paşa (Verev) Köprüsü

Foto. 5- Tek Gözlü Köprüler V

Foto. 6- İki Gözlü Köprüler, Akgedik Köprüsü

Fadlum Köprüsü

Tecer Köprüsü I

Tecer Köprüsü II

Foto. 7- Üç Gözlü Köprüler

Foto. 8- Düz Atkılı Menfezler

Foto. 9- Yuvarlak Kemerli Menfezler